

Claire Marynower

Čtenářský deník: Mona Ozouf, *Svědectví románu*
19. století mezi starým režimem a Velkou francouzskou revolucí

Mona Ozouf, historička specializující se na studium Velké francouzské revoluce, vzdělávání a republikánskou myšlenku, působí v současné době jako ředitelka výzkumu C.N.R.S. (Národního výzkumného centra). Její poslední dílo se zaměřuje na studium úzkých vztahů, které spojují dějiny a literaturu. Dílo *Svědectví románu* nastiňuje ojedinělý způsob, jakým román zachycuje boj odehrávající se mezi starým režimem a Velkou francouzskou revolucí a jeho dopad na realitu 19. století ve Francii. Postupným studiem čtrnácti dobových děl největších romanopisců (Balzac, Sand, Hugo, Zola, atd.) popisuje náročný nástup společnosti založené na rovnosti. Nastiňuje způsob, jakým se v klasickém románu projevuje odolnost někdejšího režimu a zároveň snaha nastolení rovnosti ve společnosti, což nakonec umožňuje konfrontaci těchto dvou protichůdných světů. Dílo zaznamenalo neobyčejný úspěch a v roce 2002 získalo Guizotovu cenu.

Zlom, který způsobila Velká francouzská revoluce, prosazující princip rovnosti a zároveň podkopávající základní výsady aristokratické společnosti, nemohl nastat náhle a definitivně. Společnost starého režimu a její hodnoty mají, dle Mony Ozouf, nadále vliv na celé období a to se také odráží i v románu. Starý režim dále přežíval, ačkoliv oslabený, jako by se nic nestalo. Vzniklo tak něco, co autorka přezdívá „vnitřní emigranti“, jednalo se o jedince setrvávající mimo běh věcí a spoléhající i nadále na moc aristokracie. Útočištěm těchto lidí se stává nejčastěji venkov, protože tlumí politické šoky a přijímá dočasně ustrnulou společnost. Autorka zaznamenává přítomnost tohoto typu společnosti ve Stendhalově románu *Lucien Leuwen*. Toto dílo uvádí postavy, které si neustále přehrávají minulost, vedou debaty o stále stejných lítostech a uplatňují svou moc, spíše symbolickou než politickou, v malých městysech.

Díky tomuto románu si uvědomujeme, že chování a mravy jsou odolnější než názory, a také že i společnost znalá teorie rovnosti stále ještě tíhne k aristokracii. Ta vzbuzuje obdiv svým ušlechtilým chováním a úkolem, který si vytyčila – učinit mezilidské vztahy příjemné a zdvořilé. Tak v městské a republikánské společnosti přetrvává umění konverzace, sofistikovanost vystupování a koketní chování. Tento půvab aristokracie se dotýká i romanopisců samotných. Jsou si vědomi toho, že jejich námětem jsou dobré mravy jakožto doplněk společenského života. Literatura je živená způsoby a tradicemi, nejvíce se soustředí na výjimečné a dělá z nich hrdiny, vylučuje možnost „začátku od nuly“ a proto připomíná minulost, předky a tím význam předávání dědictví. Nemůže se úplně ztotožňovat s ideologickým zvratem demokracie a přiklání se tedy jen k některým minulým formám. Z tohoto titulu je podle autorky zajímavé sledovat, jaký může být rozdíl mezi předstihem myšlenek a pokrokem v koncepci mezilidských vztahů. Ve svém díle *Hříchy pana Antonína* George Sand dospívá k vytvoření utopické společnosti, která se paradoxně pokouší umožnit aristokratický život všem, protože se domnívá, že si mravy zachovají svůj smysl i v demokratickém světě.

Odolnost a začátek nového světa jsou v románech prezentovány prostřednictvím dvou hlavních veličin: náboženstvím a ženami. Revolucí se paradoxně obrodilo katolictví: to staví do opozice své pevné postavení a nestabilní situaci nastolené revolucí. Katolictví uplatňuje svůj vliv prostřednictvím aristokracie, která oživuje svůj zápal pro sebe uctívání a nasazuje soucitný výraz jakožto utěšitel nešťastníků. Jeho moc může lákat také politický sektor, může

vytvořit pořádkovou sílu a nástroj národní poslušnosti. Román Emila Zoly, *Dobytí Plassansu*, nastiňuje narůstající vliv církve na duše a ukazuje způsob, jakým se může vmísit do politiky až do té míry, že ji začne ovládat. A co více, podle Mony Ozouf hraje významnou roli v boji starého a nového světa právě ženská část populace. Ta je k náboženství, které zachovává tradice a ohrnuje nos nad myšlenkou úplného odpoutání se od minulosti, mnohem vnímavější. Historička vidí v díle *Delphine*, Germaine de Staël, autorčino přesvědčení, že ženy jsou soucitné bytosti a ví lépe než muži, jak je nutné být skromný a tedy stavět se proti těžkým následkům, které s sebou nesou rychlé změny.

Pokud je román svědkem přetrvávání minulosti, pak ale také vynáší na světlo nepřetržitý proces nastolování rovnosti, který se ve společnosti postupně prosazuje a který se pro některé mění spíše v proces odhalování rozdílů, pro jiné v uniformování.

Navzdory přetrvávajícímu vyživování starého světa je znát všeobecné přesvědčení, že demokracie je předurčena k vítězství nad Starým režimem. Extremistické společnosti vidí svou moc ohroženou a cítí, že Revoluce nenápadně dokonala svůj úkol ve společnosti. Také Mona Ozouf zaznamenává v Balzakových dílech *Stará panna* a *Kabinet starožitností* „historii dosažení vítězství Republiky nad aristokracií“. Zatímco autority ztrácejí pevnou půdu pod nohama kvůli nedodržování tradic, které jsou nositeli despotismu a již ztratily své dobré jméno, rovnost nabývá na síle. Od nynějška je možné mít cíle nezávisle na vlastním postavení podle příkladu Napoleona, který je prostřednictvím mnohých románů vnucován mladým lidem. Ve francouzské společnosti se tak zrodil symptom hybridizace, který dal nově možnost vzniknout velkému množství odhodlaných. V tomto novém světě vzniká litý boj o společenské postavení a Mona Ozouf zde znovu nachází moc peněz, v zásadě osvobozující a vyrovnávací, ale ve skutečnosti diskriminující a odlišující. Na společenské scéně se tak objevují nové postavy: chudí šlechtici, neurození oplývající bohatstvím... Trestanec Jean Valjean z románu *Bídníci*, jehož autor se stal významným průmyslníkem a politikem, v díle sám dokazuje dovršení tohoto jevu.

Ačkoliv ve společnosti existuje tento proces odlišování, na druhou stranu můžeme zaznamenat ohromné uniformování společnosti jako výsledek snahy o nastolení rovnosti. Demokratický svět se vyznačuje v románu podobností a povrchností. Popírá výjimečnost a má za následek vymizení hrdinů, umírnění názorů a tím činí vše bezvýznamným. To je ostatně to, co autorka nachází v dílech Flauberta, který uvádí na scénu tzv. „antihrdiny“. Stejným dílem je pro ni román *Bouvard a Pécuchet*, kniha o nízkosti, nedostatku výjimečnosti a strnulosti.

Jestliže dílo skýtá proces odlišování, román zosobňuje způsob vyjadřování, který odpovídá době, ovšem pokud dílo nese proces uniformování, román je v ohrožení a musí se přetvořit. Tento literární žánr je nejvhodnější k přímému reprodukování úplnosti reality a obsáhnutí všech jejích kontrastů díky své pružné formě, která umožňuje obsáhnout vše možné. Nemusí popisovat příběh chronologicky, a tudíž ho může podat způsobem, který je nemožný pro historiky: detailní příběh, který se odehrává v domácnosti a přináší to, čemu říkáme „morální pravda“. Pro Monu Ozouf je román „režisérem nestálosti věcí“, „soukromá observatoř utváření lidskosti“. A naopak, když vede uniformování, románový žánr je ohrožen, protože už se nemůže zaměřovat na vypravování výjimečných osudů. Ušlechtilé mohou tedy být jen osoby na okraji společnosti, nebo, jak činí Flaubert, je nutné se definitivně vzdát hrdinů a zaměřit se na průměrné postavy.

Mona Ozouf považuje román za prostor potřebný k vyjednávání mezi starým světem, který ne a ne zaniknout a světem novým, který přináší společenský převrat.

Zakončení této „stoleté války“ není čisté vítězství jedné strany nad druhou, jsou to kompromisy a smíření vyvolané únavou a během času. Nebylo možné dát vzniknout novému světu a tak je nutné spokojit se tím, co již existuje a postupně se přizpůsobit. V románu jsou poraženi ti, kteří se rozhodnou raději nic nevidět a obklopí se povýšeným pohrdáním. Většina ostatních postav se naopak rozhodne oči otevřít a přistoupit diskuzi, i když tomu nejsou nakloněny.

Román má, podle autorky, svůj původ v přesvědčení, že lidská bytost je za příběh zodpovědná a že tedy neexistuje ta nepřekonatelná propast, v jakou jsme věřili. Dle Anatola France se Revoluce zrodila ze starého režimu, takže po něm zdědila své rysy; je tu tedy časová návaznost. Pro Germaine de Staël má minulost právo na současnost a aby mohl být ustanovený nový zákon, musí brát v úvahu minulost. Spisovatelé jsou obvykle přesvědčeni, že dědictví mezi obdobími je nezbytné až povinné. Proto román navrhuje přejít od staré duše k nové, která ji nepopírá, ale zahrnuje. K takovému míšení dochází tehdy, když se v literatuře objeví nová elita – „oblast zcela nepoznaná, kde můžeme šťastně žít, rovni, ač se svými rozdílly“. Ta, kterou představila paní de Staëlová ve svém díle *Delphine*, se zrodila z nerovnosti talentů a zajistila rozmanitost a radost společenského života.

Ať už je forma románu jakákoliv, vždy vytváří dohodu, a podle Mony Ozouf je to právě román, co dovršuje Revoluci. Viděli jsme, že bylo v jeho moci pojmout odchylky doby lépe, než by to zvládl jakýkoliv jiný žánr a dokonce historie sama. Brojí proti svádění utopie upustit od časového uspořádání a snaží se o zachycení reálného světa ve vypravování, příčinách a často zmatených souvislostech, které nejsou nikdy chronologicky uspořádány. Takto u čtenářů vytváří přesvědčení o spletitosti věcí, o složitosti, které svádí k tomu, abychom znovu chvatně utkali síť času, o rozvleklosti změn a o moci plynoucího času. V ústraní tak vytváří meze Revoluce, která rozložila své působení do průběhu celého století, a postupně dává svému čtenáři najevo, že sjednané uspořádání je žádoucí a nutné a že musíme opustit od touhy změnit člověka, aniž bychom znali jeho minulost.

Mona Ozouf ve svém díle *Svědectví románu* odhaluje překvapivé zjištění: nesnadný kompromis mezi Starým režimem a Revolucí v 19. století ve Francii byl umožněn právě díky románu. Ten se stal na jednu stranu observatoří boje mezi dvěma světovými koncepcemi v jedné společnosti a na stranu druhou představoval smířčí faktor, který se projevil ještě před tím, než Dreyfusova aféra odhalila jeho slabost a nenechala ho rozpadnout se. Tato originální práce spojuje vypravování románových zápletek s potěšením ze čtení a přesností důkazů a analýzy. Nabízí historické dílo psáno neotřelou formou, ale také prostor pro nezvyklé bádání na pomezí disciplín. Nakonec, dýchá na nás potěšení, se kterým se autorka věnovala jeho koncepci.

Větší posuny významu PD 13,16,17,
většinou velmi dobrá FPV